
Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 20, Αρ. 1 (2002)

Αφιέρωμα: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως πολιτικό σύστημα

**Η εκπροσώπηση των
εργοδοτικών/επιχειρηματικών οργανώσεων. Οι
εθνικές οργανώσεις στη δυναμική της ευρωπαϊκής
ολοκλήρωσης**

Βάλια Αρανίτου

doi: [10.12681/hpsa.14774](https://doi.org/10.12681/hpsa.14774)

Copyright © 2017, Βάλια Αρανίτου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αρανίτου Β. (2017). Η εκπροσώπηση των εργοδοτικών/επιχειρηματικών οργανώσεων. Οι εθνικές οργανώσεις στη δυναμική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 20(1), 87-106.
<https://doi.org/10.12681/hpsa.14774>

Η ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΟΔΟΤΙΚΩΝ/ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ, ΟΙ ΕΘΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΣΤΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ

Αντικείμενο του άρθρου αυτού είναι η διερεύνηση της δυναμικής που αναπτύσσεται ανάμεσα στις εθνικές εργοδοτικές οργανώσεις και στις αντίστοιχες υπερεθνικές οργανώσεις που, ως γνωστόν, δραστηριοποιούνται στο πλαίσιο της Ε.Ε. Σε αντίθεση με όσα έχουν κατά καιρούς υποστηριχθεί, οι υπερεθνικές οργανώσεις των εργοδοτών δεν έχουν υποκαταστήσει τις εθνικές. Η δυναμική της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής, ωστόσο, δεν έχει αφήσει ανεπηρέαστες τις εργοδοτικές ενώσεις σε εθνικό επίπεδο. Διαμορφώνεται για τις ευρωπαϊκές εργοδοτικές οργανώσεις ένα πλαίσιο δράσης που θα μπορούσε να περιγραφεί ως «τεχνητός νεοκορπορατισμός», αφού αυτές φαίνεται να συμμετέχουν σε μια «από τα πάνω» προσπάθεια λειτουργίας τους ως νομιμοποιητικού μηχανισμού.

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση¹ είναι μια διαδικασία που καλύπτει και τις οργανώσεις συμφερόντων. Οι τελευταίες συγκροτούνται σε ομοσπονδίες και συνομοσπονδίες με σκοπό την εκπροσώπηση των επιχειρηματικών συμφερόντων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, γεγονός που, σύμφωνα με τη νεολειτουργική θεωρία, έχει ως αποτέλεσμα την παρχώρηση ακόμη μεγαλύτερων κυριαρχικών εξουσιών στους υπε-

* Υποψήφια διδάκτωρ του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών.

1. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρησιμοποιεί τους όρους «ενοποίηση» (unification) και «ολοκλήρωση» (integration) για να αποδώσει το ίδιο φαινόμενο χωρίς καμία ουσιαστική εννοιολογική διάκριση ή διαφοροποίηση. Commission, *European Unification, The Origins and Growth of the European Community*, περιοδική έκδοση, 1/1990. Για μια διεξοδική προσέγγιση στο θέμα βλ., Π. Κ. Ιωακεμίδης, *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση. Θεωρία-διαπραγμάτευση θεσμοί και πολιτικές*, Θεμέλιο, Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων, Αθήνα 1995, σ. 15-21.

ρεθνικούς θεσμούς ολοκλήρωσης από τις εθνικές κυβερνήσεις.² Αναπόφευκτα τότε προκύπτει το θέμα του επιμερισμού των έργων ανάμεσα στις ευρωπαϊκές υπερεθνικές οργανώσεις και στις εθνικές-τοπικές μέλη τους.

Μια απλή παρατήρηση στο σύστημα εκπροσώπησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) θα οδηγούσε, χωρίς κινδύνους, στο συμπέρασμα ότι οι ευρωπαϊκές υπερεθνικές εργοδοτικές οργανώσεις δεν φαίνεται να έχουν υποκαταστήσει τις αντίστοιχες οργανώσεις σε εθνικό επίπεδο. Όπως ακριβώς και στη σχέση Ευρωκοινοβουλίου και εθνικών κοινοβουλίων, όπου παρά το αυξημένο ειδικό βάρος του πρώτου, η εκπροσώπηση των πολιτών παραμένει εγκλωβισμένη στους εθνικούς θεσμούς, έτσι και το σύστημα εκπροσώπησης εργοδοτικών συμφερόντων περιορίζεται στις ήδη λειτουργούσες οργανώσεις σε εθνικό επίπεδο. Αυτή η διαπίστωση δεν σημαίνει ότι οι εθνικές οργανώσεις συμφερόντων μένουν ανεπηρέαστες από τη συνεχώς ανανεούμενη δράση των οργανώσεων που δρουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κατά συνέπεια, ενώ θα ήταν λάθος να υποστηρίξει κανείς πως «τίποτε δεν έχει αλλάξει», το ίδιο λάθος θα ήταν να υποθέταμε ότι «τίποτε δεν είναι όπως παλιά».

Με άλλη διατύπωση, η δραστηριότητα, οι πρωτοβουλίες, οι θεσμικές αναγνωρίσεις, η γενικότερη πολιτική των οργανώσεων συμφερόντων στην Ε.Ε. καθώς και η σύνδεσή τους με τις εθνικές εργοδοτικές οργανώσεις δεν φαίνεται να αμφισβητεί και –πολύ λιγότερο– να μειώνει τη δράση των εργοδοτικών οργανώσεων σε εθνικό επίπεδο. Αντίθετα μάλιστα, η αυξημένη δραστηριότητα των εργοδοτικών οργανώσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, κατά ιστορική ειρωνεία, αντί να απολήγει σε αποδυνάμωση της παρουσίας, ενδυναμώνει τις δυνατότητες δράσης και των αντιστοίχων οργανώσεων σε εθνικό επίπεδο. Η διαπίστωση αυτή φαίνεται να παίρνει καθολικό χαρακτήρα αφού αφορά όλα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. Θα μπορούσε μάλιστα να αποτελέσει τη βάση για υπόθεση εργασίας μιας συγκριτικής έρευνας ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε. Η υπόθεση εργασίας όμως αυτή θα διερευνηθεί μόνον σε ό,τι αφορά την «ελληνική περίπτωση».

Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να ποιήμε προεισαγωγικά, ότι το γεγονός της ενίσχυσης των εργοδοτικών οργανώσεων στην

2. Π. Κ. Ιωακειμίδης, *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση. Θεωρία-διαπραγμάτευση θεσμοί και πολιτικές*, ό.π., σ. 33.

Ελλάδα δεν θα πρέπει να αποδοθεί μόνον στην όποια δράση και άμεση ή «έμμεση» βοήθεια που αυτές λαμβάνουν από τους ευρωπαϊκούς εταίρους τους. Η γενικότερη συγκυρία, το πρότυπο της οικονομικής ανάπτυξης καθώς και οι εξελίξεις της πορείας της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής συμβάλλουν, με τον δικό τους ιδιαίτερο και συχνά θεμελιώδη τρόπο, στη συνεχή ενδυνάμωση του ρόλου και της πολιτικής αποτελεσματικότητας των οργανώσεων αυτών στην Ελλάδα. Οι προφανείς, όμως, περιορισμοί του παρόντος δεν μου επιτρέπουν να επικεντρωθώ σε αυτούς τους δύο παράγοντες που έχουν καταστήσει τις εργοδοτικές οργανώσεις ιδιαίτερα ισχυρές την τελευταία δεκαετία. Έτσι, θα περιοριστώ στο να δείξω πώς η ενδυνάμωση των εργοδοτικών οργανώσεων στην Ε.Ε. έχει ως αποτέλεσμα την παράλληλη, και όπως ήδη σημειώθηκε, παράδοξη ενίσχυση των εθνικών εργοδοτικών οργανώσεων.

Για τον σκοπό αυτό, στο πρώτο μέρος του άρθρου θα παρουσιαστεί συνοπτικά το μοντέλο οργάνωσης του συστήματος εκπροσώπησης στο επίπεδο της Ε.Ε. κατά την τρέχουσα περίοδο το οποίο μπορεί να οδηγήσει στην υπόθεση της ύπαρξης μιας τεχνητής νεοκορπορατιστικής δομής.

Στο δεύτερο μέρος θα περιγραφεί και θα αναλυθεί η κατάσταση της δομής και των δράσεων των κατά τεκμήριο σημαντικότερων οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στην Ε.Ε. και διατηρούν σχέσεις με τις αντίστοιχες ελληνικές. Η ανάλυση αυτή θα συμβάλει στην απάντηση του εύλογου ερωτήματος που προκύπτει από την άνευ προηγουμένου ενίσχυση των οργανώσεων αυτών σε μια εποχή όπου τα εργοδοτικά συμφέροντα δεν φαίνονταν να αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις μετά τη, σε γενικές γραμμές, κοινή αποδοχή του αναπτυξιακού προτύπου στις χώρες της Ε.Ε. και, πιο συγκεκριμένα, μετά τη Συμφωνία του Maastricht. Πιο συγκεκριμένα, εκείνο που θα πρέπει να ερμηνευτεί είναι το γιατί, σε μια εποχή που ο αναπτυξιακός λόγος έχει ουσιαστικά μονοπωληθεί από τον λόγο και τη λογική της αγοράς στην οποία, εν πολλοίς αν και όχι αποκλειστικά, τα εργοδοτικά συμφέροντα κατέχουν προνομιακή θέση, η οργάνωση αυτών των συμφερόντων στο επίπεδο τουλάχιστον της Ε.Ε. γνωρίζει μια νέα και ποιοτικά διαφορετική άνθιση. Με άλλα λόγια, η ανάπτυξη και η δράση των οργανωμένων συμφερόντων στην Ε.Ε. δεν φαίνεται να έχει προκύψει ως αντίδραση στις πιέσεις των οργανώσεων των εργαζομένων.

1. ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ³ ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟ ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟ

Η έννοια της υπερεθνικής οργάνωσης συμφερόντων –μιας οργάνωσης που δραστηριοποιείται έξω και πάνω από το πλαίσιο του κράτους-έθνους– είναι σχετικά καινούργια στον επιστημονικό διάλογο και προβληματισμό. Εμφανίζεται στο πλαίσιο του γενικότερου προβληματισμού για την πολιτική οργάνωση υπερεθνικών σχηματισμών, που είτε συγκροτούνται τα τελευταία δέκα-δεκαπέντε χρόνια (NAFTA), είτε επαναπροσδιορίζουν με δυναμικό τρόπο την προοπτική τους (Ε.Ε.).

Τα οργανωμένα συμφέροντα σε υπερεθνικό επίπεδο, στο πλαίσιο της συζήτησης για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αναμένονταν αρχικά να χρησιμεύσουν ως ένα βασικό υποκατάστατο στη διαμόρφωση κοινωνικών ταυτοτήτων και στη διαδικασία ανάδυσης της νέας πολιτικής κοινότητας, η οποία φυσικά θα ήταν πέρα και πάνω από το κράτος-έθνος.⁴ Ο συλλογισμός πολλών θεωρητικών ήταν σαφής: δεδομένου ότι ο δρόμος που θα έκανε τους ευρωπαίους πολίτες να αισθανθούν «Ευρωπαίοι» θα ήταν μακρύς, χρειάζονταν διαδικασίες, δομές και σχέσεις που θα συνέβαλαν στην πορεία αυτή. Η λειτουργία των οργανώσεων συλλογικών συμφερόντων, που φυσικά θα δραστηριοποιούνταν στο πλαίσιο των Κοινοτήτων, προβλήθηκε ως ο προνομιακός χώρος για την υλοποίηση αυτού του σκοπού. «Σύμφωνα με την αντίληψη της θεωρίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, και μάλιστα από τη νεολειτουργική της οπτική, “οι Βρυξέλλες” ενδιαφέρονταν για την καλλιέργεια, ιδιαίτερα γύρω από την Επιτροπή, ενός περιβάλλοντος ισχυρών οργανώσεων συμφερόντων οι οποίες θα συνομιλούν με στελέχη της Επιτροπής ώστε η όλη διαδικασία να λειτουργεί ως έ-

3. Για μια παρουσίαση της νεολειτουργικής θεωρίας για την ευρωπαϊκή εννοποίηση βλ., Π. Κ. Ιωακειμίδης, *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση. Θεωρία-διαπραγματεύση θεσμοί και πολιτικές*, ό.π., σ. 32· επίσης Α. Α. Φατούρος, «Προς την Πολιτική Ένωση. Κριτικές παρατηρήσεις με αφορμή πρόσφατες προτάσεις και συζητήσεις», στο *Κείμενα Ελευθέρωσης. Η πορεία προς την Πολιτική Ένωση*, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 10.

4. Er. Haas, *The uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Stevens and Son, Λονδίνο 1958· L. Lindberg - S. Scheingold, *Europe's Would-be Polity: Patterns of change in the European Community*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall 1970· W. Streeck, «Europeanizing Business Associations: Aiming at a Moving Target», *The Effectiveness of EU Business Associations*, Βρυξέλλες 2000.

να υποκατάστατο του “ασύλληπτου” παν-ευρωπαϊού πολίτη». ⁵

Το σύστημα, που είχε ήδη από τη δεκαετία του 1950 προβλεφθεί, ⁶ για τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας των οργανωμένων συμφερόντων σε υπερεθνικό επίπεδο και συγκεκριμένα για την ευρωπαϊκή πολιτεία ήταν παρόμοιο με αυτό που αργότερα θα χαρακτηριζόταν ως νεοκορπορατισμός. ⁷ Για τη σύμφιση των σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία προβλέφθηκε και επιδιώχθηκε στροφή από την τοπική κοινοβουλευτική-εκλογική πολιτική προς ισχυρούς μηχανισμούς λειτουργικής εκπροσώπησης των παραγωγικών ομάδων. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η προνομακή συμμετοχή των οργανωμένων συμφερόντων στην πολιτική θα συνοδεύονταν από αμοιβαίες συμφωνίες ανάμεσα σε σημαντικούς κυβερνητικούς θεσμούς πολιτικής και κεντρικών (συνήθως τριτοβαθμίων) οργανώσεων συμφερόντων. Πιο συγκεκριμένα, και πάντοτε σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό, η μελλοντική ευρωπαϊκή οικονομία θα λειτουργούσε καλύτερα μέσα από τις διμερείς, τριμερείς ή πολυμερείς ρυθμίσεις μεταξύ των οργανωμένων συμφερόντων και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Οι εξελίξεις που ακολούθησαν φάνηκε πως ωθούσαν τα πράγματα σε τελείως διαφορετικές κατευθύνσεις. Μετά τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979, τον φόβο του πληθωρισμού

5. W. Streeck - Ph. Schmitter, «From national corporatism to transnational pluralism: organized interests in the single European market», *Politics and Society*, τόμ. 19, τχ. 2, 1991, σ. 134.

6. Στο ίδιο, σ. 135.

7. Για μια αναλυτική παρουσίαση της έννοιας του νεοκορπορατισμού βλ.: Ph. Schmitter, «Still the Century of Corporatism?», στο Ph. Schmitter - G. Lehbruch (επιμ.), *Trends Towards Intermediation*, Sage, Λονδίνο 1979, σ. 7-52. Αλλά επίσης στο υποκεφάλαιο «Εννοιολογικές διευκρινήσεις» του άρθρου «Σχέδιο 1992», ο Π. Καζάκος επισημάνει με εγκρίνεια τρία αλληλένδετα φαινόμενα που συνθέτουν τις προϋποθέσεις του κορπορατισμού «η ανάπτυξη και η ενίσχυση οργανώσεων συμφερόντων συγκεντρωτικού χαρακτήρα, με “συνμοσπονδίες” στην κορυφή που κατέχουν ένα μονοπώλιο αντιπροσώπησης· η απόδοση σ’ αυτές τις οργανώσεις δυνατοτήτων προνομακής πρόσβασης στις κυβερνητικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων· ο «κοινωνικός διάλογος (κυρίως στην κορυφή) της οργανωμένης εργασίας και της επιχειρηματικής τάξης», Π. Καζάκος, «“Σχέδιο 1992” Εσωτερικές προσαρμογές και εκπροσώπηση των επαγγελματιών συμφερόντων στην Ελλάδα», στο τον ίδιο, *Η Ελλάδα ανάμεσα σε προσαρμογή και περιθωριοποίηση*, Διάττων, Αθήνα 1991, σ. 55. Επίσης, Μ. Σπουρδαλιάς, *Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων*, Εξάντας, Αθήνα 1990, σ. 184-188. Για την ελληνική περίπτωση βλ. Γ. Μανρογοράτος, *Μεταξύ Πιτωκάμπτου και Προχρούστη. Οι επαγγελματικές οργανώσεις στην Ελλάδα*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1988.

και τις αλλαγές που επήλθαν από τη φυγή της ευρωπαϊκής βιομηχανίας στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, τα κράτη-μέλη προχώρησαν στην ενίσχυση του εσωτερικού τους κοινωνικού διαλόγου αντί να μεταθέσουν τον τομέα αυτό σε υπερεθνικούς θεσμούς και ρυθμίσεις. Οι εθνικές κυβερνήσεις επιστρέφοντας στην «νεοκορπορατιστική συμφωνία» –όπως συνθίζεται να αποκαλείται– επέλεξαν την πολιτική που οι θεωρητικοί της ενοποίησης είχαν προτείνει για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Βασίζονταν όλο και περισσότερο σε συμφωνίες με ομάδες συμφερόντων ενώ προσπαθούσαν να κυβερνούν μέσω συμβιβασμών και διαπραγματεύσεων με τα οργανωμένα συμφέροντα.⁸ Κατά συνέπεια, τα οργανωμένα συμφέροντα την περίοδο αυτή προτιμούσαν να έχουν ισχυρό ρόλο σε εθνικό επίπεδο και δίκτυα επιρροής, αφού μέσω της διαδικασίας του βέτο που μπορούσε να ασκηθεί από τις εθνικές κυβερνήσεις, η όποια απόφαση μπορούσε να αμφισβητηθεί και εν τέλει να μην ληφθεί από τα κοινοτικά όργανα.

Οι εργοδοτικές οργανώσεις την εποχή αυτή όχι μόνον δεν ενδιαφέρονταν αλλά απέφευγαν τη διαμόρφωση μιας κεντρικής «ευρωπαϊκής» στρατηγικής για την προβολή και υπεράσπιση των αιτημάτων τους. Αντίθετα, έψαχναν για άμεσες διμερείς συμφωνίες με εθνικές κυβερνήσεις, ενισχύοντας έτσι τον ρόλο τους σε εθνικό επίπεδο. Ανάλογη στάση παρατηρείται και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, όπου και οι εθνικές κυβερνήσεις ήταν αυτές που κατέφυγαν κυρίως στην επιλογή των συλλογικών διαπραγματεύσεων ως καλύτερη επιλογή για την αντιμετώπιση των αλυσιδωτών κρίσεων της εποχής και τη διευθέτηση των συλλογικών συμφερόντων. Διαψεύδοντας τις προβλέψεις της θεωρίας της ενοποίησης, έγινε σύντομα σαφές ότι σε πανευρωπαϊκό επίπεδο το σύστημα εκπροσώπησης δεν μπόρεσε να λειτουργήσει και να αναπτυχθεί σε μία υπερεθνική κορπορατιστική λογική.⁹ Η αποχώρηση της Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας των εργαζομένων (ETUC) το 1978 από τον τότε κοινωνικό διάλογο εξαιτίας έλλειψης προόδου αλλά και λόγω ορισμένων διαφωνιών στους κόλπους της ίδιας της οργάνωσης αποτέλεσε την επισφράγιση αυτής της θέσης.¹⁰

8. G. Lehbruch, «Liberal corporatism and party government», στο Ph. Schmitter - G. Lehbruch (επιμ.), *Trends Towards Intermediation*, ό.π.

9. W. Streeck - Ph. Schmitter, «From national corporatism to transnational pluralism: organized interests in the single European market», ό.π., σ. 137.

10. Η απάντηση στο ερώτημα γιατί τη στιγμή που το νεοκορπορατιστικό μοντέ-

Η αναζήτηση ενός νέου σταθερού πλαισίου δεν σταμάτησε. Η συζήτηση επικεντρώθηκε γύρω από το εάν η ύπαρξη ενός ισχυρού κράτους αποτελεί ή όχι προϋπόθεση για ισχυρές εργοδοτικές ομάδες συμφερόντων ή αν οι μεγάλες τουλάχιστον ομάδες συμφερόντων μπορούν να αναπτυχθούν χωρίς την ιδιαίτερη παρουσία και στήριξη του κράτους. Μια άποψη ήταν ότι, με δεδομένη τη διακυβερνητική επικοινωνία καθώς και την αρχή του βέτο, τα οργανωμένα συμφέροντα δεν είχαν άλλη επιλογή από το αναπτυχθούν εντός των κρατικών συνόρων.¹¹

α. Το 1992 και η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης

Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ξεκίνησε μια νέα διαδικασία ενίσχυσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης με κατάληξη τη συμφωνία του Maastricht. Οι παράμετροι που οδήγησαν σε αυτή τη στρατηγική έχουν να κάνουν με τη σύμπτωση συμφερόντων και επιδιώξεων ανάμεσα σε μεγάλες ευρωπαϊκές επιχειρήσεις και τις πολιτικές ελίτ των κρατών-μελών της τότε ΕΟΚ. Και τούτο γιατί οι μεν πρώτες βρέθηκαν σε μειονεκτική θέση απέναντι στον ανταγωνισμό των αμερικανικών και ιαπωνικών επιχειρήσεων, γεγονός που έκανε τη στρατηγική του συντονισμού των προσπαθειών για τον έλεγχο των αγορών μονόδρομο, οι δε οι πολιτικές ελίτ έβλεπαν την κυριαρχία τους σε εθνικό επίπεδο να μειώνεται εξαιτίας της αυξανόμενης διεθνούς αλληλεξάρτησης, κάτι που με τη σειρά του τις οδηγούσε στην αναζήτηση υπερεθνικών πολιτικών λύσεων.¹²

Το αποτέλεσμα αυτού του προβληματισμού ήταν ότι τα κράτη-μέλη συμφώνησαν γενικά αλλά και σε ό,τι αφορά τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, ότι η μελλοντική ευρωπαϊκή οικονομική ανάπτυξη θα υπόκειται πλέον πολύ λιγότερο σε θεσμικού τύπου διευθετήσεις και κανονισμούς. Με άλλα λόγια, για να επιτευχθεί ο στόχος της ανάπτυξης της εσωτερικής αγοράς, έπρεπε να επαναπροσδιοριστούν οι εθνικές θεσμικές διευθετήσεις σε σχέση με την επιχειρημα-

λο οργάνωσης μεσοιρανοίσε στο εσωτερικό των εθνικών κρατών δεν μπόρεσε να επιβληθεί και σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν αποτελεί αντικείμενο αυτής της εργασίας.

11. Alan Cawson, *Organized Interests and the State: Studies in Meso-Corporatism*, Sage, Λονδίνο 1985· Grand Wyn, *The Political Economy of Corporatism*, Macmillan, Λονδίνο 1985.

12. W. Streeck - Ph. Schmitter, «From national corporatism to transnational pluralism: organized interests in the single European market», *ό.π.*, σ. 141.

τική δράση. Αυτό οδήγησε, τελικά, σε μια πρωτοφανή απελευθέρωση της δράσης αυτής σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η εφαρμογή της αρχής της «αμοιβαίας αναγνώρισης»¹³ ως μιας νέας μεθόδου διευθέτησης και ορισμού της εσωτερικής αγοράς ήρθε να επισφραγίσει έμμεσα την απορύθμιση των αγορών.¹⁴

β. Ο τεχνητός νεοκορπορατισμός στα τέλη της δεκαετίας του 1990

Την περίοδο που γίνεται η σχετική συζήτηση οι σημαντικότεροι λόγοι για τους οποίους αμφισβητείται το κορπορατιστικό μοντέλο οργάνωσης στο επίπεδο της Ε.Ε., είναι η έλλειψη δομών κοινωνικού διαλόγου και η απουσία Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αφού, ιστορικά, η τριμερής διευθέτηση συμπεριλάμβανε ανέκαθεν την κυβερνητική ανάμειξη όχι μόνο ως εργαλείο φορολογικής αλλά και νομισματικής πολιτικής.¹⁵

Κατά την τελευταία πενταετία, εξαιτίας των ελλειμμάτων του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος, εμφανίζονται πρακτικές που προσομοιάζουν με τα βασικά χαρακτηριστικά της νεοκορπορατιστικής δομής γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει εύλογα στο ερώτημα μήπως θα πρέπει να γίνει λόγος για την ύπαρξη μιας *τεχνητής* «νεοκορπορατιστικής» δομής. Η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού κοινωνικού διαλόγου, η ίδρυση και η δραστηριοποίηση της Ευ-

13. Η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποτελεί σταθερό και ακριβές σημείο αναφοράς της δράσης της Επιτροπής τόσο όσον αφορά την κατάργηση όσο και την πρόληψη των εμποδίων στις συναλλαγές εν όψει της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς. Είναι η αποδοχή από κάθε κράτος-μέλος των προϊόντων τα οποία έχουν κατασκευασθεί νόμιμα ή με θεμιτό τρόπο σε κάθε άλλο κράτος-μέλος, έστω και αν τα προϊόντα αυτά κατασκευάζονται σύμφωνα με διαφορετικές τεχνικές προδιαγραφές από εκείνες που επιβάλλει η ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Για εκτενέστερη ανάλυση βλ., Alfonso Mattera, *Η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Οι κανόνες και η λειτουργία της*, Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1992, σ. 399.

14. «Το σχέδιο του 1992 στο επίκεντρο του οποίου βρίσκεται η ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς στην Κοινότητα, ασκεί πιέσεις για ριζική μεταρρύθμιση της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής μας ή, σε άλλη αν όχι ταυτόσημη διατύπωση, για την τροποποίηση του παραδοσιακού ρόλου του κράτους στην οικονομία. Αυτό σηματοδοτείται ήδη από έννοιες όπως είναι η από-ρύθμιση και η ιδιωτικοποίηση που έχουν ως ένα σημείο συνδεθεί με την υλοποίηση του προγράμματος της εσωτερικής αγοράς». Π. Καζάκος (1991), «“Σχέδιο 1992” Εσωτερικές προσαρμογές και εκπροσώπηση των ελαγελματικών συμφερόντων στην Ελλάδα», *ό.π.*, σ. 31.

15. W. Streeck - Ph. Schmitter, «From national corporatism to transnational pluralism: organized interests in the single European market», *ό.π.*, σ. 157.

ρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αλλά και η διαδικασία του Συμβουλίου της Κολωνίας συνθέτουν μια σειρά από δράσεις που θυμίζουν τις νεοκορπαρατιστικές δομές που είχαν λειτουργήσει παλιότερα σε εθνικό επίπεδο και στις οποίες οι εργοδοτικές οργανώσεις εμπλέκονται ως κινητήριοι μοχλοί.

Ο κοινωνικός διάλογος σε ευρωπαϊκό επίπεδο είχε αρχίσει ήδη στο πεδίο της ΕΚΑΧ και επισημοποιήθηκε από την Ενιαία Πράξη και, αργότερα, από τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία αναθέτει στην Επιτροπή να αναπτύξει τον διάλογο μεταξύ κοινωνικών εταίρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αυτός ο διάλογος εξασφαλίζεται από εκπροσώπους στο υψηλότερο επίπεδο εκπροσώπησης της Ευρωπαϊκής Συνομοσπονδίας Συνδικάτων (ETUC), της Ένωσης Συνομοσπονδιών Βιομηχανίας και Επιχειρήσεων της Ευρώπης (UNICE) καθώς και του Ευρωπαϊκού Κέντρου Επιχειρήσεων Δημοσίου Τομέα (CEEP). Το 1985, με πρωτοβουλία του προέδρου J. Delors, ο κοινωνικός διάλογος μετασχηματίζεται σε θεσμικό μηχανισμό και καθιερώνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μια νέα διαδικασία κοινωνικού διαλόγου σε διακλαδικό επίπεδο, η λεγόμενη Val Duchesse. Αυτός ο μηχανισμός επικυρώθηκε επίσημα με τη συνθήκη του Μaastricht αρχικά και εν συνέχεια με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Σύμφωνα με την εξέλιξη αυτή η Επιτροπή έχει υποχρέωση πριν από την ανάληψη πρωτοβουλιών στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής ή προτού προβεί σε νομοθετική ρύθμιση –εκδώσει δηλαδή οδηγία– να έχει διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να διαπραγματευτούν μεταξύ τους το συγκεκριμένο θέμα όποτε, αν καταλήξουν σε συμφωνία, αυτή θεσμοθετείται από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως έχει.¹⁶ Η διαδικασία αυτή του κοινωνικού διαλόγου είχε μέχρι στιγμής συγκεκριμένα αποτελέσματα –περιορισμένης βέβαια έκτασης– τα οποία μετατράπηκαν σε κοινοτικές οδηγίες και αφορούσαν τη γονική άδεια (1995), τη μερική απασχόληση (1997), και τις συμβάσεις ορισμένου χρόνου (1999).

Στο επίπεδο της οικονομικής πολιτικής θα πρέπει να γίνει λόγος για τον Μακροοικονομικό Διάλογο ο οποίος, κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κολωνίας, το 1999, αποφασίστηκε να διεξάγεται δύο φορές τον χρόνο. «Για τη βελτίωση της

16. Ν. Μούσης, *Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική*, Παπαζήσης, Αθήνα 1999, σ. 217-219.

αλληλεπίδρασης μεταξύ των μισθολογικών εξελίξεων, της φορολογικής πολιτικής και της νομισματικής πολιτικής με στόχο την οικονομική μεγέθυνση και τη δημιουργία απασχόλησης, απαιτείται ο Μακροοικονομικός Διάλογος ώστε να ενισχυθούν οι προσπάθειες που καταβάλλονται εντός του καθιερωμένου θεσμικού πλαισίου».¹⁷ Στη διαδικασία αυτή μετέχουν εκπρόσωποι της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των κοινωνικών εταίρων.

Ίσως η δραστηριοποίηση και η από την Ε.Ε. θεσμική αναγνώριση¹⁸ και κατοχύρωση συγκεκριμένου θεσμικού ρόλου των εργοδοτικών οργανώσεων να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι βρισκόμαστε κοντά σε μια τεχνητή «νεοκορπορατιστική» δομή που, όμως, φαίνεται να μην στηρίζεται στις ίδιες προϋποθέσεις όπως εκείνες που περιέγραφε η βιβλιογραφία όταν, στη δεκαετία του 1980, ανέλυε τις κορπορατιστικές δομές και σχέσεις σε εθνικό επίπεδο.

2. ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΕΡΓΟΔΟΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Αμέσως μετά τη Συνθήκη της Ρώμης (το 1957), οι πρώτες υπερεθνικές ευρωπαϊκές οργανώσεις έκαναν την εμφάνισή τους στις Βρυξέλλες.

Ένας μικρός αριθμός από παρόμοιες οργανώσεις είχαν ήδη δημιουργηθεί από τη μεταπολεμική περίοδο. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί, όμως, είναι ότι οι πρώτες «κεντρικές» υπερεθνικές οργανώσεις ήταν εκείνες των εργοδοτών, ενώ των εργαζομένων εμφανίζονται αρκετά αργότερα.

Έτσι, με χρονολογική σειρά εμφάνισης θα αναφερθούν η UNICE (1958) της βιομηχανίας, η COPA (1958) της γεωργίας, η UNACEE (1958) για τη βιοτεχνία, η COGEGA (1959) των συνεταιρισμών, η BFEC (1960) των τραπεζών και η GCECEE (1963) των ασφαλιστικών εταιρειών.

17. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Κολωνίας, «Συμπεράσματα της Προεδρίας», 3 και 4 Ιουνίου 1999, Παράρτημα, σ. 12.

18. Δέκα χρόνια μετά την αναγνώριση από τη συνθήκη του Maasticht του θεσμικού ρόλου των κοινωνικών εταίρων και του ευρωπαϊκού κοινωνικού διάλογου, κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Λάκεν τον Δεκέμβριο του 2001, η Επιτροπή συζήτησε εκ νέου την αναβάθμιση του ρόλου και της συμμετοχής των κοινωνικών εταίρων ενόψει της νέας αναθεώρησης για το μέλλον και τη διακυβέρνηση της Ευρώπης.

Όμως, παρά την εικόνα αυτή, οι εθνικές οργανώσεις συνέχιζαν να αποδεικνύουν την αυτονομία τους ανοίγοντας δικά τους γραφεία στις Βρυξέλλες.¹⁹ Καμία από τις ευρωπαϊκές υπερεθνικές οργανώσεις της εποχής δεν είχε μέλη της άτομα ή εταιρίες. Κατά τη δεκαετία του 1980 ο αριθμός των εργοδοτικών οργανώσεων πολλαπλασιάζεται ξεπερνώντας τον υπερβολικό αριθμό των 700 οργανώσεων.

Σε αντίθεση με τις εργοδοτικές οργανώσεις, οι κεντρικές οργανώσεις των εργαζομένων ETUC και των καταναλωτών BEUC ιδρύονται μόνον το 1973, ενώ το 1975 ιδρύεται η SEPLIS που εκπροσωπεί τα ελεύθερα επαγγέλματα και τους διανοούμενους. Από τότε και μέχρι την πρώτη διεύθυνση με την είσοδο της Μ. Βρετανίας, της Ιρλανδίας και της Δανίας εκπροσωπείται κάθε πιθανή οργάνωση.

Σήμερα, σε ευρωπαϊκό υπερεθνικό επίπεδο, υπάρχουν δύο βασικοί τύποι οργάνωσης των εργοδοτικών και εργατικών συμφερότων: ένας οριζόντιος και ένας κάθετος-κλαδικός. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για την Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe (UNICE), την European Center of Enterprises with Public Participation and Enterprises of General Economic Interest (CEEP), και την European Trade Union Confederation (ETUC). Το πεδίο δράσης τους αφορά σε θεματικές γενικότερου ενδιαφέροντος ενώ το βασικό χαρακτηριστικό και των τριών αυτών οργανώσεων είναι ότι συμμετέχουν από τη συνθήκη του Maastricht θεσμικά στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο.²⁰ Τα αποτελέσματα της δράσης τους έχουν επιπτώσεις σε πολλαπλούς κλάδους της οικονομίας και, κατά συνέπεια, επηρεάζουν όπως προκύπτει την ευρωπαϊκή νομοθεσία αφού τρεις ευρωπαϊκές συμφωνίες που έγιναν με την πρωτοβουλία τους έως σήμερα μετατράπηκαν σε ευρωπαϊκές οδηγίες (πρόκειται για τις προαναφερθείσες περί γονικής άδειας, μερικής απασχόλησης και συμβάσεων ορισμένου χρόνου). Η πιο πρόσφατη τέτοια προσπάθεια αφορά σε σημαντικά ζητήματα σχέσεων εργασίας όπως στο θέμα της «περιοδικής πρακτόρευσης της εργασίας» καθώς και της «τηλε-εργασίας» που αν και δεν ευοδώθηκαν ακόμη, βρίσκονται στο στάδιο των διαπραγματεύσεων. Οι οδηγίες αυτές αποτελούν περισσότερο συμφωνίες-πλαίσια και πρέπει, στη συνέχεια, να εξειδικευτούν με βάση τα εθνικά νομοθε-

19. Ο τότε Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων (ΣΕΒ), για παράδειγμα, άνοιξε το γραφείο του στις Βρυξέλλες το 1962.

20. Άρθρα 138 και 139 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης.

τικά συστήματα. Στο σημείο αυτό αρχίζει μια νέα διαδικασία εθνικού κοινωνικού διαλόγου.

Σε κλαδικό επίπεδο, τον Μάιο του 1998, αποφασίστηκε η καθιέρωση ενός δομημένου κοινωνικού διαλόγου. Έτσι θεσμοθετήθηκαν 25 επίσημα αναγνωρισμένοι κλάδοι. Οι κλάδοι αυτοί ανήκουν πλέον σε μια ευρωπαϊκή λίστα αναγνωρισμένη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Unice: η κορυφαία εργοδοτική οργάνωση

Ανάμεσα στις εργοδοτικές επιχειρηματικές οργανώσεις ξεχωριστή θέση, όχι μόνον ιστορικά αλλά και σύμφωνα με τον πρόσφατα αναβαθμισμένο και θεσμικά αναγνωρισμένο ρόλο της, κατέχει η Unice. Η Unice (Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe) ιδρύθηκε το 1958 από τα έξι ιδρυτικά μέλη, ενώ εκπροσωπεί 33 εθνικές ομοσπονδίες/μέλη από 26 διαφορετικά κράτη. Από την Ελλάδα, η μόνη οργάνωση που είναι μέλος της Unice είναι ο ΣΕΒ. Τα μέλη της Unice είναι εργοδοτικές οργανώσεις οι οποίες μπορεί να προέρχονται είτε από τη βιομηχανία είτε από άλλους επιχειρηματικούς κλάδους. Εκπροσωπεί επομένως, και θέλει να εκπροσωπή, τις επιχειρήσεις όλων των κλάδων ανεξαρτήτως μεγέθους.

Η βασική της δομή, εκτός από το συμβούλιο των προέδρων που είναι το ανώτατο όργανο της οργάνωσης –στο οποίο συμμετέχουν οι πρόεδροι όλων των ομοσπονδιών μελών της– και την εκτελεστική γραμματεία, συμπληρώνεται από πέντε Επιτροπές Πολιτικής (εξωτερικών σχέσεων, οικονομίας, κοινωνικών υποθέσεων, εργασιακών σχέσεων και επιχειρηματικών υποθέσεων). Στις επιτροπές αυτές συμμετέχουν 1.500 εμπειρογνώμονες οι οποίοι συντάσσουν τις προτάσεις που πρόκειται να υποβληθούν. Δύο είναι οι βασικοί τομείς που δραστηριοποιείται η Unice: α) η εκπροσώπηση των εργοδοτικών συμφερόντων στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, και β) η συμμετοχή της στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο ως κοινωνικός εταίρος, ρόλος ο οποίος αναγνωρίστηκε επίσημα από τη συνθήκη του Maastricht.

Με βάση τον ρόλο της στην προώθηση των εργοδοτικών συμφερόντων, η Unice συμμετέχει κάθε χρόνο με τη διατύπωση θέσεων σε κάθε θέμα που εντάσσεται στα ενδιαφέροντά της. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίδρασης και του ρόλου της στη διαμόρφω-

ση της ευρωπαϊκής πολιτικής και αποφάσεων, είναι η συνάντηση της Λισαβόνας όπου πολλές υποδείξεις της ελήφθησαν υπόψη και στο τελικό κείμενο. Η Unice συμμετέχει επίσης στις συναντήσεις της Μακροοικονομικής Επιτροπής όπου διαβουλεύονται εκπρόσωποι των κοινωνικών εταίρων, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Συμβουλίου.

Συμμετέχει επίσης στο συμβούλιο ιδρύματος του Δουβλίνου, στην επιτροπή του Μπιλμπάο ενώ παράλληλα συντονίζει όλες τις εργασίες των εργοδοτών σε όλες τις συμβουλευτικές επιτροπές της Κοινότητας.

Η έκφραση γνώμης από την Unice αποκτά κάθε φορά βαρύνουσα σημασία από τη στιγμή που αυτή διατυπώνεται για λογαριασμό του συνόλου των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Τοποθετείται σε όλα τα θέματα της ευρωπαϊκής πολιτικής, όπως αυτό της διεύρυνσης και του μέλλοντος της Ε.Ε., και καλεί σε ανοικτό διάλογο την ευρωπαϊκή κοινωνία των πολιτών με τους κοινωνικούς εταίρους και τους εκπροσώπους της Επιτροπής.²¹ Η Unice βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με τα μέλη της/οργανώσεις των κρατών, εκπρόσωποι των οποίων συμμετέχουν σε σταθερή και συστηματική βάση στις επιτροπές και τις ομάδες εργασίας, ανάλογα πάντα με τη θεματική.

Εκτός της Unice η οποία, όπως αναφέρθηκε, συμμετέχει θεσμικά στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο σε οριζόντιο επίπεδο, υπάρχουν σύμφωνα με την απόφαση του 1998 –βάσει του άρθρου 138 της Συνθήκης για την καθιέρωση επίσημου θεσμικού κλαδικού κοινωνικού διαλόγου– 25 επίσημα αναγνωρισμένοι κλάδοι. Οι εργοδοτικές/επιχειρηματικές οργανώσεις των κλάδων αυτών σε ορισμένες περιπτώσεις εκπροσωπούνται από την Unice στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο, ενώ σε άλλες όχι. Η απόφαση αυτή λαμβάνεται από τη διοίκηση της κάθε οργάνωσης και εξαρτάται από τις σχέσεις ισορροπίας και τις πολιτικές της κάθε μιας εξ αυτών. Οι οργανώσεις αυτές συμμετέχουν στον κλαδικό κοινωνικό διάλογο ενώ παράλληλα, όπως και η Unice, εκπροσωπούν τις επιχειρήσεις σε κλαδικά τους αιτήματα.

Από αυτές θα παρουσιαστούν περισσότερο εκτεταμένα στο άρθρο αυτό η Eurocommerce (η εργοδοτική οργάνωση του κλάδου του εμπορίου) και η Uearpe (η εργοδοτική οργάνωση των βιοτε-

21. Βλ. Ομιλία του προέδρου της Unice G. Jacobs με την ευκαιρία της ανάληψης της προεδρίας από την Ισπανία. «Business Comments on Spanish Presidency-Priorities: Not only “More Europe”, but “Better Europe”», *Unice News*, Δεκέμβριος 2001.

χών, μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων). Η επιλογή των δύο αυτών εργοδοτικών οργανώσεων έγινε διότι βασικά τους μέλη είναι οι αντίστοιχες τριτοβάθμιες ελληνικές οργανώσεις: Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ) και Γενική Συνομοσπονδία Βιοτεχνών Επαγγελματιών και Εμπόρων (ΓΣΕΒΕΕ).

Η Eurocommerce υπερασπίζεται τα κοινά συμφέροντα των εμπορικών επιχειρήσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, συμμετέχει στον κλαδικό κοινωνικό διάλογο με την αντίστοιχη οργάνωση των εργαζομένων στον κλάδο του εμπορίου, την Uni-Euroga, ενώ ταυτόχρονα ενημερώνει και πληροφορεί τα μέλη της για κάθε νέο θέμα ή πρωτοβουλία που βρίσκεται σε εξέλιξη. Όπως αναφέρθηκε, η Eurocommerce δεν μετέχει θεσμικά στη διαδικασία του ευρωπαϊκού κοινωνικού διαλόγου σε ανώτατο επίπεδο αλλά έχει κληθεί και έχει συμμετάσχει σε αυτή ως παρατηρητής. Διεκδικεί όμως την ισότιμη μελλοντική συμμετοχή της σε αυτή τη διαδικασία.²²

Η Eurocommerce, με αφετηρία την έκδοση των Κατευθυντήριων Γραμμών για την απασχόληση το 1998, εξέδωσε κοινή γνώμη με την Uni-Euroga για την απασχόληση στο εμπόριο, ενώ έχει υπογράψει με την ίδια οργάνωση Μνημόνιο για την επαγγελματική κατάρτιση στο λιανικό εμπόριο. Κατά τη διάρκεια της συνάντησης της Λισαβόνας εξέδωσαν, και πάλι από κοινού, δήλωση σχετικά με το θέμα της απασχόλησης. Εκτός από τις διαδικασίες αυτές, η Eurocommerce πραγματοποιεί έρευνες και μελέτες για το ευρωπαϊκό εμπόριο σε συνεργασία με τα μέλη της-εθνικές οργανώσεις. Μια από τις έρευνες αυτές αφορούσε τις επιπτώσεις της πληροφορικής στο εμπόριο και πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με την ελληνική τριτοβάθμια οργάνωση εμπορίου την (ΕΣΕΕ) και το Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στις επιτροπές της Eurocommerce στις οποίες συμμετέχουν εκπρόσωποι των οργανώσεων από τις χώρες-μέλη, μελετώνται και διαμορφώνονται οι θέσεις του εμπορίου για όλα τα θέματα που το απασχολούν, αφού ληφθούν υπόψη οι απόψεις όλων των εθνικών οργανώσεων. Ζητήματα, όπως οι πολιτικές πωλήσεων, για τα οποία τόσο τα εθνικά νομοθετικά πλαίσια όσο

22. Πρόσφατα η Unice υποστηρίζει την άρση των διαχωριστικών γραμμών ανάμεσα στις επιχειρήσεις διαφόρων οικονομικών κλάδων και θεωρεί ότι πρέπει να πρωταγωνιστεί το κριτήριο της «επιχείρησης». Η Eurocommerce διαφωνεί με αυτό το σκεπτικό, επιμένει στον διαχωρισμό της εμπορικής επιχείρησης, και δεν συνεργάζεται με την Unice στη διατύπωση προτάσεων και θέσεων, ούτε συμμετέχει μέσω αυτής στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο.

και οι προσδοκίες των επιχειρήσεων εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, συνεκτιμώνται από τους εκπροσώπους όλων των μελών ώστε να υπάρξει τελικά σύγκλιση. Οι εκπρόσωποι μεταφέρουν τις ιδιαίτερες εμπειρίες τους ενώ αντιγράφουν μεθόδους και πρακτικές.

Η Uearme εγγράφει στο δυναμικό της 70 κλαδικές εθνικές οργανώσεις. Θεωρώντας ότι είναι η «φωνή» των μικρομεσαίων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αντιπροσωπεύει τα μέλη της στα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. και ταυτόχρονα προσπαθεί να τα ενημερώνει με σαφήνεια και ταχύτητα. Σε πλήρη διαφοροποίηση με την Eurocommerce, η Uearme μετέχει στον ευρωπαϊκό κοινωνικό διάλογο μέσω της Unice. Σε συνεργασία με τις οργανώσεις μέλη της, βρίσκεται από τις αρχές του 2000 στη διαδικασία ολοκλήρωσης των θέσεων της οργάνωσης σε σχέση με τον ρόλο της μικρομεσαίας επιχείρησης στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι (UEARME 2000- Crafts, Traders and SME Policy Agenda for Europe).

Όπως φαίνεται, η συμμετοχή των εκπροσώπων των εθνικών εργοδοτικών οργανώσεων στις ομάδες εργασίας των αντίστοιχων ευρωπαϊκών είναι σταθερή και αυξανόμενη. Με τον τρόπο αυτό οι εκπρόσωποι των μελών/εθνικών οργανώσεων λαμβάνουν κάθε φορά πλήρη και τεκμηριωμένη πληροφόρηση για κάθε θέμα που, σχεδόν με βεβαιότητα, θα αντιμετωπίσουν και σε εθνικό επίπεδο. Ιδιαίτερα για ζητήματα που εντάσσονται σε «αποσφάσεις πλαίσια» της Ε.Ε. και τα οποία θα πρέπει στη συνέχεια να εξειδικευτούν σε εθνικό επίπεδο, ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων γίνεται καθοριστικός αφού μεταφέρουν στον εθνικό κοινωνικό διάλογο την εμπειρία και τα δείγματα γραφής του αντίστοιχου ευρωπαϊκού.

Σημειώνουμε ότι σε εθνικό επίπεδο, οι ελληνικές τριτοβάθμιες εργοδοτικές οργανώσεις²³ συμμετέχουν θεσμικά στις διαπραγματεύσεις του κοινωνικού διαλόγου και στην υπογραφή της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας (ΕΓΣΣΕ) με τη Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας (ΓΕΣΕΕ) καθώς και σε έναν μεγάλο αριθμό κλαδικών ομοιοεπαγγελματικών Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας. Ο διάλογος με τους κοινωνικούς εταίρους κινείται στη λογική της αναζήτησης λύσεων αλλά και στην επίτευξη συμφωνιών σχετικά με την απασχόληση, την επαγγελματική κα-

23. Πρόκειται τη Γενική Συνομοσπονδία Βιοτεχνών Επαγγελματιών και Εμπόρων (ΓΕΣΒΕΕ), την Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ) και για τον Σύνδεσμο Ελληνικών Βιομηχανιών (ΣΕΒ).

τάριση, τις εργασιακές σχέσεις τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σε εθνικό επίπεδο, οι εργοδοτικές οργανώσεις συμμετέχουν μέσω των εκπροσώπων τους σε συμβούλια, επιτροπές και διοικητικά συμβούλια οργανισμών του ευρύτερου δημόσιου τομέα έτσι ώστε να παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση ρυθμίσεων και αποφάσεων που καθορίζουν το επιχειρηματικό περιβάλλον στην Ελλάδα.

Η ιδιαίτερη έμφαση που δίνεται και από τις τρεις αυτές οργανώσεις στον διάλογο και τη συνεργασία με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές, φαίνεται να αποτελεί το νέο στοιχείο της ποιοτικής διαφοροποίησής τους προς την πορεία της ευρωπαϊκής τους προοπτικής και εκφράζει ίσως επίσης τις τάσεις σύζευξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Από αυτές, ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών (ΣΕΒ) είναι μέλος της Unice από την ίδρυσή της, ενώ η ΕΣΕΕ και η ΓΣΒΕΕ είναι δραστήρια μέλη των αντίστοιχων κλαδικών τους οργανώσεων, την Eurocommerce και την Ueapme.²⁴ Ο ΣΕΒ συμμετέχει στις 5 Επιτροπές Πολιτικής καθώς και στις 50 ομάδες εργασίας της Unice όπου συμβάλλει ισότιμα με τις άλλες χώρες μέλη στη διαμόρφωση των θέσεων. Με μικρότερη εμπειρία στο ευρωπαϊκό περιβάλλον, οι άλλες δύο οργανώσεις συμμετέχουν επίσης με εκπροσώπους τους σε όλες τις διαδικασίες και τις ομάδες εργασίας των αντίστοιχων υπερεθνικών ευρωπαϊκών εταιρών τους.

Η περιγραφή του τρόπου συμμετοχής των ελληνικών οργανώσεων στις ευρωπαϊκές αλλά και η ταυτόχρονη παρατήρηση του αυξημένου θεσμικού ρόλου των τελευταίων, φανερώνει πως η δράση των εργοδοτικών/επιχειρηματικών οργανώσεων στην Ε.Ε. ενδυναμώνει τις δυνατότητες δράσης των αντίστοιχων οργανώσεων σε εθνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η διάχυση της γνώσης και της πληροφορίας, η εναρμόνιση του ορισμού των συμφερόντων, ο εκσυγχρονισμός των δομών και των υποδομών ενισχύουν την αυτοπεποίθηση αλλά και τις δυνατότητες έκφρασης γνώμης των εθνικών εργοδοτικών οργανώσεων έναντι του κρατικού μηχανισμού και της γραφειοκρατίας.

Με τη συμμετοχή τους στις ευρωπαϊκές, οι ελληνικές οργανώ-

24. Η Eurocommerce και η Ueapme ανήκουν στον επίσημα αναγνωρισμένο κατάλογο των κλαδικών οργανώσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 1998. Η Ueapme συνεργάζεται και εκπροσωπείται από την Unice σε αντίθεση με την Eurocommerce η οποία διεκδικεί την ισότιμη συμμετοχή της.

σεις μπορούν να επηρεάσουν ως έναν βαθμό τις αποφάσεις και τις εξελίξεις στην Ε.Ε. Ταυτόχρονα, όμως, ισχυροποιούνται αφού αξιοποιούν σε συστηματική βάση και, πολλές φορές, επεξεργασμένη, κάθε πληροφορία που μπορεί να αφορά τη δράση, τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται για τις επιχειρήσεις-μέλη τους σε ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Δεν θα πρέπει επίσης να αγνοηθεί η σημασία της ενίσχυσης του λόγου και της αξιοπιστίας τους όταν, κατά τη διάρκεια του διαλόγου που έχουν σε οποιοδήποτε επίπεδο με τον κρατικό μηχανισμό, αντλούν στοιχεία, δεδομένα και πρακτικές από τις ευρωπαϊκές οργανώσεις στις οποίες συμμετέχουν.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εκείνο που φαίνεται να αποτελεί πλέον κοινό τόπο είναι ότι η δραστηριότητα των εργοδοτικών οργανώσεων σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο και, για την περίπτωση μας στο πλαίσιο της Ε.Ε., έχει ενισχυθεί. Ιδιαίτερα τα τελευταία πέντε χρόνια οι προτάσεις και οι αιτήσεις που προκύπτουν ως αποτέλεσμα των διαδικασιών του κοινωνικού διαλόγου, όταν μάλιστα αυτές μετατρέπονται και σε κοινοτικές οδηγίες, αποτελούν μια νέα πραγματικότητα την οποία οι εργοδοτικές οργανώσεις και οι «κοινωνικοί εταίροι» γενικά καλούνται να αντιμετωπίσουν. Το νέο αυτό πλαίσιο εξαναγκάζει τις οργανώσεις αυτές σε πρωτοβουλίες και δράσεις που πριν από μερικά χρόνια δεν μπορούσαν καν να φανταστούν. Ακόμη και όταν με τη Συνθήκη του Maastricht αναγνωρίζονταν θεσμικά ο ρόλος και η σημασία του «κοινωνικού διαλόγου» για τη διαμόρφωση και την υλοποίηση της πολιτικής, λίγοι ήταν εκείνοι που φαντάζονταν ότι ευρωπαϊκές εργοδοτικές οργανώσεις θα συμμετείχαν έστω και γνωμοδοτικά, όπως πλέον γίνεται σήμερα, στη λήψη σημαντικών αποφάσεων όπως τον σχεδιασμό της ευρωπαϊκής Νομισματικής και Φορολογικής Πολιτικής. Επιπλέον η συμμετοχή στις ομάδες εργασίας της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας – η ίδρυση και λειτουργία της οποίας μόνον προβλέψιμη δεν ήταν – επιβεβαιώνει την ισχυροποίηση και, κυρίως, τη δυναμική της παρέμβασής τους.

Αντίστοιχες παρατηρήσεις μπορεί να κάνει κανείς, όπως τουλάχιστον φάνηκε από την ελληνική περίπτωση, και για τις εθνικές

εργοδοτικές οργανώσεις. Η δράση και η δυναμική τους επηρεάζεται θετικά, αφενός, από τη συσσώρευση γνώσης και εμπειρίας που προκύπτει από τις απαιτήσεις και τις διαδικασίες του κοινωνικού διαλόγου και, αφετέρου, από την ισχύ, πραγματική αλλά και συμβολική, που προκύπτει από τη συμμετοχή τους στις δράσεις των εργοδοτικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η συζήτηση στις αρχές της δεκαετίας του 1990 για τα οργανωμένα συμφέροντα απέκλειε την επιστροφή ή την αναβίωση δομών κορπορατιστικού τύπου. Σε αντίστοιχο προβληματισμό σήμερα δεν νομίζω ότι θα ήταν εύκολο να απαντήσει κανείς με τον ίδιο τρόπο. Αντίθετα, οι πρόσφατες εξελίξεις, τουλάχιστον στον τομέα των εργοδοτικών οργανώσεων, δείχνουν ότι η δόμηση και οι διαδικασίες εκπροσώπησης συμφερόντων στην Ε.Ε. ουσιαστικά μετέχουν στην οικοδόμηση ενός συστήματος που μόνον με την ιστορική εμπειρία του κορπορατισμού θα προσομοίαζε. Όμως, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το υπό διαμόρφωση σύστημα πόρρω απέχει από τον κορπορατισμό που γνωρίσαμε, τουλάχιστον στο πλαίσιο του μεταπολεμικού προτύπου κοινωνικής οργάνωσης. Πρόκειται μάλλον για έναν «τεχνητό νεοκορπορατισμό» αφού, σε αντίθεση με εκείνον που γνωρίσαμε στην Ευρώπη το δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα, δεν επιβάλλεται σε περίοδο ισχυροποίησης των δομών εκπροσώπησης αλλά σε περίοδο τεχνητής –«από τα πάνω» και εξ ανάγκης– ενεργοποίησης των δομών και σχέσεων εκπροσώπησης. Οι ανάγκες διακυβέρνησης, της πολιτικής και διοικητικής διαχείρισης στην Ε.Ε. αλλά και στα κράτη-μέλη απαιτούν την ενεργοποίηση των συλλογικών φορέων των οργανωμένων συμφερόντων και όχι τη συμμετοχή σε διεκδικητικές κινητοποιήσεις που φαίνεται να αναβαθμίζουν τις οργανώσεις συμφερόντων. Τώρα το ζήτημα αν η θεσμική και οργανωτική αναβάθμιση αυτών σε συνδυασμό με τη διαφαινόμενη αύξηση της αποτελεσματικότητάς τους, συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός νέου συστήματος εκπροσώπησης συμφερόντων, και αν αυτό θα είναι ή απλώς θα μοιάζει με κάποιο από την ιστορική εμπειρία του παρελθόντος αποτελεί μια συζητήση που μόλις αρχίζει και στην οποία αξίζει να επιστρέψουμε.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- CAWSON, ALAN, *Organized Interests and the State: Studies in Meso-Corporatism*, Sage, Λονδίνο 1985.
- HAAS, ER., *The uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, Stevens and Son, Λονδίνο 1958.
- ΙΟΑΚΙΜΙΔΗΣ, Ρ.Κ., «Contradiction between Policy and Performance», στο F.K. Featherstone - Κ. Ifantis (επιμ.), *Greece in a Changing Europe*, Manchester University Press, Manchester 1996.
- ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ, Π. Κ., *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση. Θεωρία-διαπραγμάτευση θεσμοί και πολιτικές*, Θεμέλιο, Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων, Αθήνα 1995.
- ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ, Π. Κ., «Η συμμετοχή της Ελλάδας στα διακυβερνητικά όργανα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας/Ένωσης», στον συλλογικό τόμο, *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Απολογισμός της πρώτης δεκαετηστείας Προοπτικές*, Παπαζήσης, Αθήνα 1997.
- ΚΑΖΑΚΟΣ, Ρ., «Greece and the EC: Historical Review», στο Ρ. Kazakos - Ρ. Ioakimidis (επιμ.), *Greece and Membership Evaluated*, Printer Publishers, Λονδίνο 1994.
- LINDBERG, L. - SCHEINGOLD, S., *Europe's Would-be Polity: Patterns of change in the European Community*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall 1970.
- MATTERA, ALFONSO, *Η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Οι κανόνες και η λειτουργία της*, Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1992.
- ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ, Γ.Θ., *Μεταξύ Πιτυοκάμπτη και Προκρούστη*, Οδυσσεάς, Αθήνα 1988.
- ΜΟΥΣΗΣ, Ν., *Ευρωπαϊκή Ένωση. Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική*, Παπαζήσης, Αθήνα 1999.
- SCHMITTER, Ρ., «Corporatism is dead! Long live Corporatism», *Government and Opposition*, τόμ. 24, τχ. 1, 1989, σ. 54- 73.
- SCHMITTER, ΡΗ., «Still the Century of Corporatism?», στο Ph. Schmitter - G. Lehmbrunch (επιμ.), *Trends Towards Corporatist Intermediation*, Sage, Λονδίνο 1979, σ. 7-52.
- ΣΠΟΥΡΔΑΛΑΚΗΣ, Μ., *Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων*, Εξάντας, Αθήνα 1990.
- STREECK, W. - SCHMITTER, ΡΗ., «From National Corporatism to Transnational Pluralism: Organized Interests in the Single European Market», *Politics & Society*, τόμ. 19, τχ. 2, 1991, σ. 133-164.
- STREECK, W., «The internationalization of Industrial Relations in Europe Prospects and problems», *Politics & Society*, τόμ. 26, τχ. 4, Δεκέμβριος 1998, σ. 426-459.
- STREECK, W., «Europeanizing Business Associations: Aiming at a Moving Target», *The Effectiveness of EU Business Associations*, Βρυξέλλες 2000.
- STREECK, W. - SCHMITTER, ΡΗ., «From national corporatism to transnational

- pluralism: organized interests in the single European market», *Politics and Society*, τόμ. 19, τχ. 2, 1991.
- WALLERSTEIN, M. - WESTERN, B., «Unions in decline? What has Changed and why», *Annual Revue of Political Science*, 2000.
- WYN GRAND, *The Political Economy of Corporatism*, Macmillan, Λονδίνο 1985.
- ΦΑΤΟΥΡΟΣ, Α. Α., «Προς την Πολιτική Ένωση. Κριτικές παρατηρήσεις με αφορμή πρόσφατες προτάσεις και συζητήσεις», στο *Κείμενα Επιχειρησιολογίας. Η πορεία προς την Πολιτική Ένωση*, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1990.
- Υλικό από το συνέδριο: «The Effectiveness of EU Business Associations», 18-22 Σεπτεμβρίου 2000, Βρυξέλλες. Συντονισμός: J. Greenwood, The Robert Gordon University, Λονδίνο.